

Avropa İttifaqı
tərəfindən maliyyələşdirilir

SİYASƏTLƏRİN HAZIRLANMASINDA GENDER AMİLİNİN NƏZƏRƏ ALINMASI
ÜZRƏ

BƏLƏDÇİ KİTABÇASI

GENDERƏ HƏSSAS
SİYASƏTLƏRƏ DOĞRU

Avropa İttifaqı
tərəfindən maliyyələşdirilir

SİYASƏTLƏRİN HAZIRLANMASINDA GENDER AMİLİNİN NƏZƏRƏ ALINMASI
ÜZRƏ

BƏLƏDÇİ KİTABÇASI

**GENDERƏ HƏSSAS
SİYASƏTLƏRƏ DOĞRU**

Bu bələdçi kitabçası Avropa İttifaqı tərəfindən maliyyələşdirilən və BMT-nin İnkişaf Proqramı tərəfindən icra edilən "Azərbaycanda innovasiya əsaslı və dayanıqlı vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı" layihəsi çərçivəsində hazırlanmışdır. Layihənin məqsədi siyasətlərin formalaşdırılması proseslərində və yerli inkişafın təşviqi fəaliyyətlərində vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarının iştirakını gücləndirmək, onların potensial və imkanlarını artırmaq, eləcə də sosial sahibkarlıq və sosial innovasiya sahəsində əlverişli ekosistem və potensial yaratmaqdır. Layihə vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarına genderə həssas səviyyəsində hazırlanması və icrasında dəstək göstərir. Layihə çərçivəsində vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları üçün genderə həssas siyasətlərin tərtib edilməsi və həyata keçirilməsi üzrə təlim təşkil edilmişdir. Diqqətinizə çatdırdığımız Bələdçi Kitabçası təlimin təqdim etdiyi əsas mövzuları əhatə edir.

Bu bələdçi kitabçası Dr. Aysel Vəzir tərəfindən hazırlanıb.

Bu kitabçada ifadə olunmuş fikirlər Avropa İttifaqının və BMT-nin İnkişaf Proqramının mövqeyini əks etdirməyə bilər.

Avropa İttifaqı
tərəfindən maliyyələşdirilir

Avropa İttifaqı öz nou-hausunu, resurslarını və amallarını tədricən birləşdirmək qərarına gəlmiş 27 üzv dövlətdən ibarətdir. 60 ildən artıq genişlənmə müddəti ərzində onlar, birgə olaraq, mədəni müxtəlifliyi, tolerantlığı və fərdi azadlıqları qoruyub saxlayaraq, sabitlik, demokratiya və dayanıqlı inkişaf zonasını yaradıblar. Avropa İttifaqı öz sərhədlərindən kənarında digər ölkə və xalqlarla öz nailiyyətlərini və dəyərlərini paylaşmağa sadıq olan tərəfdir.

BMT-nin İnkişaf Proqramı BMT-nin aparıcı agentliyi olub, yoxsulluq, bərabərsizlik və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə aparmaqdadır. Biz, 170 ölkədə müxtəlif mütəxəssis və tərəfdaşlarımızdan ibarət geniş şəbəkə ilə birgə fəaliyyət göstərərək, planet və insanlar üçün hərtərəfli və dayanıqlı həllər üzərində çalışırıq.

Mündəricat

Bələdçinin məqsədi və vəzifələri	6
Birinci hissə. Gender bərabərliyi və siyasətlərin məzmunu.....	9
İkinci hissə. Siyasətlərin hazırlanması və icrası prosesinə gender amilinin ardıcıl və dolğun şəkildə daxil edilməsi.....	12
Üçüncü hissə. Genderə neytral siyasətlər, zərərli stereotiplər və ehtimallar	15
Dördüncü hissə. Genderə həssas siyasətlər	18
Beşinci hissə. Siyasətin gender həssaslığının artırılması.....	20

Bələdçinin məqsədi və vəzifələri

Bələdçinin məqsədi və vəzifələri

Bələdçinin məqsədi: Gender amilini nəzərə alan siyasətlərin hazırlanması, icrası və qiymətləndirilməsinə dəstək vermək. **Bələdçinin vəzifələri:**

1. Genderə həssas siyasətlərin əhəmiyyətini oxuculara izah etmək.
2. Siyasətlərin genderə həssaslığını artırmaq üçün oxuculara zəruri məlumatlar və alətlər təqdim etmək.

Bələdçi, xüsusilə vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları üçün nəzərdə tutulmuşdur və bu təşkilatların bilik və bacarıqlarını artıraraq onların siyasətin formalaşması, tətbiqi və təhlili prosesində fəal iştirakına dəstək göstərir.

Bələdçinin məqsədi — sırf qadın hüquqları mövzusunda aid olan siyasətlər deyil, digər sahələrdəki sektoral siyasətlərin genderə həssas şəkildə hazırlanmasına dəstək verməkdir. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, ölkədə gender bərabərliyinin bərqərar olması üçün səylər, qadınların ictimai və iqtisadi mövqelərinin gücləndirilməsinə və qadın hüquqlarının qorunmasına yönələn hədəfli siyasətlərlə məhdudlaşmamalıdır. Qadın və kişilərin fərqli ehtiyaclarını, maraqlarını və imkanlarını nəzərə alan yanaşma (genderə həssas yanaşma) siyasətlərin hazırlanması, icrası və qiymətləndirilməsində bir qızıl standart kimi qəbul edilməlidir.

Azərbaycanda qadın və kişilərin bərabərliyi həm Konstitusiyada, həm də gender bərabərliyi haqqında qanunda təsdiq edilir. Ölkədə Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatı haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu və Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir. Ailə Məcəlləsində və Əmək Məcəlləsində qadınların və kişilərin hüquq bərabərliyi təsdiq edilir. Hüquqi müstəvidə təsdiqlənən bərabərlik gender bərabərliyinin təməl elementlərindən biridir. Lakin, gender bərabərliyi həm də bərabər imkanlar və bərabər iştirak səviyyəsində təmin edilməlidir. Dünyanın bir çox dövlətlərində olduğu kimi Azərbaycanda da imkanlar və iştirak səviyyəsində gender bərabərliyi hələ də hədəf olaraq qalır.

Təhsildən sahibkarlığa qədər, yeni texnologiyalardan səhiyyə xidmətlərinə qədər bütün sahələrdə təəssüf ki, qadın və kişilər hələ də bərabər mövqələrdə deyil. Həyatın müxtəlif sahələrində həm qadınlar, həm də kişilər qeyri-bərabər imkanların, gender stereotiplərinin və gender-əsaslı ayrı-seçkiliyin yaratdığı məhdudiyət və təzyiqlərlə rastlaşa bilər. Lakin, qadın və qızlara bu qadağalar və təzyiqlər xüsusilə ağır şəkildə tətbiq edilir. Bu səbəbdən müxtəlif sahələrə aid siyasətlərin gender bərabərsizliyindən irəli gələn problemləri nəzərə alması xüsusilə vacibdir.

Gender bərabərliyi sahəsində real vəziyyəti əks etdirən dolğun məlumatlara əsaslanan və müxtəlif gender qruplarının fərqli ehtiyac və maraqlarını nəzərə alan yanaşma milli inkişaf strategiyaları, proqramları və fəaliyyət planlarında əks olunmalıdır. Belə siyasət sənədləri infrastrukturun inkişafı, ətraf mühitin qorunması, enerji və su təchizatı, səhiyyə, təhsil, yerli idarəetmə, rəqəmsal texnologiyalar, maliyyə sektoru və sahibkarlığa dəstək kimi mövzuları əhatə edir. Bu sahələrdə milli inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirən siyasətlərin genderə həssas şəkildə hazırlanması və icrası inkişafın inklüziv olması üçün ən vacib şərtlərdən biridir.

Azərbaycan tərəfindən qəbul edilən *Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərində* öz əksini tapır. Burada gender bərabərliyi həm ayrıca bir Məqsəd (5), həm də bir çox başqa Məqsədlərin tərkib hissəsi kimi əhatə edilir. Beləcə, gender bərabərliyinə aid xüsusi məqsəd və strategiya ilə bərabər bütün sahələrdə genderə həssas yanaşma tətbiq edilir. Eyni zamanda, Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin əsasında duran “heç kəs kənardə qalmasın” prinsipi qeyd edir ki, inkişaf yalnız bütün əhalini əhatə edərsə (inklüziv olarsa), onun dayanıqlı olması təmin edilir. Bu səbəbdən gender bərabərliyi inklüziv inkişafın tərkib hissəsidir. Lakin inklüziv inkişafda diqqət təkəcə qadınlara deyil, həm də bərabərsizlik səbəbindən əziyyət çəkən, inkişafın faydalarından bəhrələnmək imkanından məhrum edilən digər qruplara (məsələn, ehtiyacları ailələrə, əlilliyi olan vətəndaşlara, qaçqınlara) yönəlir. Beləcə, siyasətlərin hazırlanmasında həm genderə həssas yanaşma, həm də inklüziv inkişaf prinsipi öz əksini tapmalıdır.

Bələdçi beş hissədən ibarətdir. Birinci hissə siyasətlərin ümumi xüsusiyyətləri və onların gender bərabərliyi problemi ilə əlaqələri haqqında danışır. İkinci hissə “Siyasətlərin hazırlanması və icrası prosesinə gender amilinin ardıcıl və dolğun şəkildə daxil edilməsi” mövzusunda həsr edilmişdir. Üçüncü hissə “Genderə neytral siyasətlər, zərərli stereotiplər və ehtimallar” haqqında məlumat verir. Dördüncü hissədə genderə həssas siyasətlərin növləri, əsas elementləri müzakirə edilir. Beşinci hissədə siyasətin hazırlanması, icrası və qiymətləndirilməsi mərhələsində genderə həssas yanaşmanın tətbiqi izah edilir və oxuculara tövsiyələr və faydalı alətlər təqdim olunur.

Birinci hissə.

Gender bərabərliyi və siyasətlərin məzmunu

Birinci hissə.

Gender bərabərliyi və siyasətlərin məzmunu

Siyasətlər konkret problemi çözmək üçün hazırlanan və icra edilən hədəfli fəaliyyət istiqamətləridir. Dövlət siyasətləri xüsusi proses vasitəsilə hazırlanır, qəbul edilir və icra edilir. Onların icrası qanunlar, qabaqcadan müəyyən edilmiş orqanlar tərəfindən tənzimləyici tədbirlər, dövlət proqramları/planları və büdcələr vasitəsilə həyata keçirilir.¹

Azərbaycanda siyasət sənədlərinin müxtəlif formaları mövcuddur. Bunlara dövlət proqramlarını, sektoral strateji yol xəritələrini, milli strategiyaları və fəaliyyət planlarını misal gətirmək olar.

Məsələn:

- Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər²
- 2020–2026-cı illərdə Azərbaycan Respublikasında sosial xidmətin inkişafına dair Milli Strategiya³
- 2015–2025-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin İnkişaf Strategiyası⁴
- Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlıq səviyyəsində istehlak mallarının istehsalına dair Strateji Yol Xəritəsi⁵

Milli inkişafın ümumi istiqamətini göstərən siyasi sənədlər konkret sektorlara aid siyasətlərlə bərabər ayrı-ayrı dövlət qurumları və özəl sektorda fəaliyyət göstərən şirkətlərin daxili siyasətləri olur. Bu sənədlər qurum və şirkətlərin fəaliyyətini tənzimləyir, yeni istiqamətləri və əməkdaşlıqları nümayiş etdirir və ya məsələn, yeni kadr siyasətini müəyyənləşdirir.

Gender bərabərsizliyi problemi ictimai və özəl həyatın bir çox sahələrinə təsir göstərir. Məhz bu səbəbdən Dayanıqlı İnkişaf Gündəliyi konsepsiyasında və DİM-lərdə **gender bərabərsizliyi inkişaf sektorlarının hüduqlarını aşan bir problem (cross-cutting issue) kimi müəyyən edilir**. Siyasətlərin formalaşmasında bu çoxşaxəli təsiri olan

1 Charles L. Cochran and Eloise F. Malone, Public Policy: Perspectives and Choices fifth edition, 2014

2 <https://president.az/articles/50474>

3 https://www.sosial.gov.az/uploads/images/image_750x_5d2c2a78da75f.pdf

4 <https://president.az/articles/14132>

5 Kiçik_və_orta_sahibkarliq_səviyyəsində_istehlak_mallarının_istehsalına_dair.pdf (mida.gov.az)

problemin nəzərə alınması siyasəti daha hədəfli və səmərəli edir və daha dayanıqlı nəticələri ortaya qoymağa imkan verir.

Məsələn, əhaliyə yeni pulsuz xidmətlərin çatdırılmasına yönələn siyasət hazırlanıb icra edilir. Məqsədə əsasən xidmətlərin bütün əhali üçün əlçatan olması təmin edilməlidir. Lakin müəyyən bölgələrdə qadın və qızların müxtəlif məhdudiyyətlər üzündən bu xidmətlərə çıxışı azdır. Siyasətin hazırlanması mərhələsində bu problem nəzərə alınmayıb. İcra prosesində məlum olur ki, qadınlar yeni xidmətlərdən az istifadə edir. Vəziyyəti düzəltmək üçün isə müvafiq mexanizmlər və büdcə nəzərdə tutulmayıb. Beləliklə, siyasətin icrası davam edir, qadınlar yeni imkanlardan məhrum olaraq qalır və bölgədə gender bərabərsizliyi artır. Siyasət qoyduğu məqsədlərə çatmır, xidmətlər bir qrup vətəndaş üçün əlçatmaz olur və əldə edilən nəticələr dayanıqlı sayıla bilməz.

Siyasət sənədləri müxtəlif formatlarda tərtib edilsə də, bir çoxunda aşağıdakı hissələr var:

- Giriş
- Mövcud vəziyyətin təhlili
- Məqsəd və hədəflər (bəzi hallarda əlavə olaraq gözlənilən nəticələr də ayrıca göstərilir)
- Maraqlı tərəflər
- Hədəf qrupları
- İcra mexanizmləri və icra üzrə məsul qurumlar
- Göstəricilər
- Tədbirlər
- Təqvim və ya ümumi vaxt çərçivəsi

Bəzən sənədin “Məqsəd və hədəflər” hissəsində, bəzən (nadir hallarda) ayrı hissə kimi siyasətin “dəyişiklik nəzəriyyəsi” də siyasət sənədində açıqlana bilər. Dəyişiklik nəzəriyyəsi siyasətin ortaya qoyduğu problemi, bu problemin necə aradan qaldırılmasını və hansı nəticələrə varılacağını göstərir. Burada həmçinin, arzu edilən nəticələrin hansı səbəbdən məhz seçilən üsullarla əldə ediləcəyi izah edilir.

Siyasət sənədlərinin bütün hissələrini əhatə edən təhlil bizə siyasətin genderə həssas olub-olmadığını göstərir. Bu tipli təhlilə **siyasətlərin gender təhlili deyilir**. Gender təhlili siyasət sənədi üzərində aparılır və ardıcıl şəkildə bütün əsas hissələri əhatə edir. Diqqət xüsusilə siyasətin konkret sahəyə gətirməyə çalışdığı dəyişikliyin qadın və kişilərin həyatına təsirinə yönəlir. Lakin gender təhlili bununla məhdudlaşmır, o həm də siyasətin konkret gender kateqoriyalarının xüsusi ehtiyaclarına nə dərəcədə cavab verdiyini müəyyən edir.

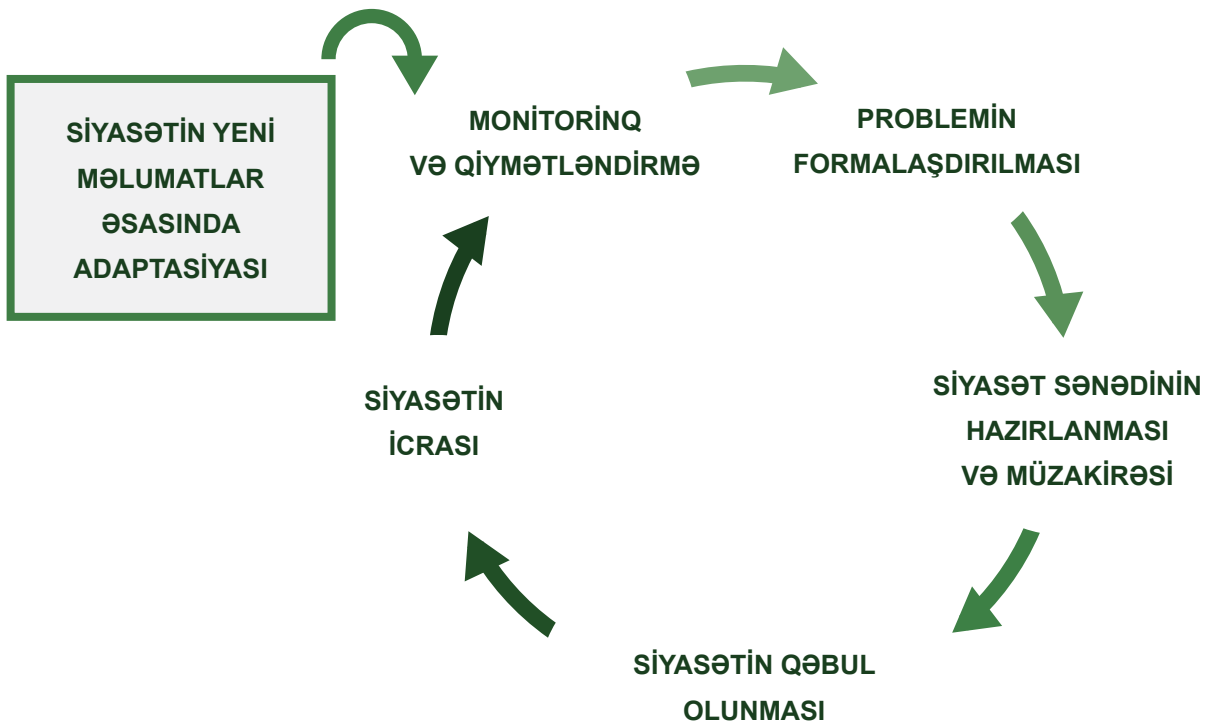
İkinci hissə.

**Siyasətlərin hazırlanması
və icrası prosesinə gender
amiliyin ardıcıl və dolğun
şəkildə daxil edilməsi**

İkinci hissə.

Siyasətlərin hazırlanması və icrası prosesinə gender amilinin ardıcıl və dolğun şəkildə daxil edilməsi

Siyasətlərin hazırlanması və icrası çoxmərhləli prosesdir. Siyasətin formatından və onu hazırlayan qurumların qəbul etdiyi prosedurlardan asılı olaraq mərhələlərin sayı dəyişə bilər, lakin əsas etaplar eynidir: **problemin müəyyənləşdirilməsi** (məlumatların toplanması və təhlili), **siyasətin formalaşdırılması** (problemi aradan qaldırmaq üçün məqsəd və hədəflərin, hədəf qrupların, icra mexanizmlərinin və digər elementlərin müəyyənləşdirilməsi), **siyasət sənədinin hazırlanması və maraqlı tərəflərlə müzakirəsi**, **siyasətin qəbulu**, **siyasətin icrası**, **monitorinq və qiymətləndirmə**. Çevik siyasətlər icra prosesində mütəmadi olaraq məlumat toplayır və onu təhlil edərək qiymətləndirmə aparır. Beləcə, siyasətin praktiki tətbiqindən zəruri nəticələr çıxardılır və müvafiq dəyişikliklər edilir.

Bu prosesin hər mərhələsinə gender amilini daxil etmək vacibdir. Burada **dörd addım taktikasından** istifadə etməyiniz səmərəli nəticələr verəcək:

1. **Problemin müəyyənləşdirilməsində** gender üzrə bölünmüş göstəricilərdən və konkret gender qruplarına xas olan göstəricilərdən istifadə etmək, müxtəlif mənbələrdən (o cümlədən, adətən müzakirədən kənar qalan əhali qruplarından) vəziyyət və ehtiyaclar haqqında məlumat toplamaq və təhlil etmək.
2. Mümkün olduğu hallarda, hazırlanan **siyasətin məqsəd və hədəfləri** ilə Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsində milli prioritetləri arasında əlaqələr qurmaq. Bu məqsədlə Azərbaycanın DİM üzrə könüllü hesabatlarına və BMT-nin Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması Komitəsinə (SİDO Komitəsinə) Komitəsinə Azərbaycan dövlətinin təqdim etdiyi hesabatlarla və Komitənin tövsiyələrinə müraciət etmək vacibdir.
3. **Hədəf qrupları** arasında həm qadınların, həm də kişilərin (əlavə olaraq, məqsədə uyğun olduğu halda, əlverişsiz mövqedə olan digər qrupların) olmasını, onların qərar və müzakirələrdə bərabər iştirakını təmin etmək.
4. **Qiymətləndirmə prosesində** siyasətin gender bərabərsizliyi probleminə təsirini ölçmək (müvafiq göstəriciləri və mənbələri qiymətləndirmə çərçivəsinə qabaqcadan daxil etmək).

Növbəti hissələrdə siyasətlərin hazırlanmasında və digər əsas mərhələlərdə gender amilinin ardıcıl şəkildə nəzərə alınmasına dair daha geniş tövsiyələr verilir.

Üçüncü hissə.

**Genderə neytral siyasətlər,
zərərli stereotiplər və
ehtimallar**

Üçüncü hissə.

Genderə neytral siyasətlər, zərərli stereotiplər və ehtimallar

Gender amilinə münasibətə əsasən siyasətlər iki ümumi qrupa bölünür:

- Gender amilini nəzərə almayan (genderə neytral) siyasətlər və
- Genderə həssas siyasətlər.

Gender amilini nəzərə almayan (genderə neytral) siyasətlər. Genderə neytral siyasətlər, hədəf aldığı sahələrdə qadın və kişilər arasında olan bərabərsizliyi nəzərə almır. Adətən, genderə neytral şəkildə tərtib edilmiş siyasət sənədlərində gender bərabərsizliyi nə inkar edilir, nə də təsdiq edilir, sadəcə ümumiyyətlə diqqətdən kənar qalır. Genderə neytral siyasətlər qadın və kişilərin üzləşdiyi problemlər arasında fərqləri təhlil etmir və inkişaf planlarına gender bərabərsizliyindən irəli gələn ehtiyac və maraqları daxil etmir.

Genderə neytral siyasətləri necə tanımaq olar? Qarşınızda olan siyasət sənədini diqqətlə oxuyun.

Birinci addım. İlk təhlili sənəddə söz axtarışı funksiyası vasitəsilə edə bilərsiniz. Sənəddə “gender”, “qadınlar”, “kişilər” (ya da “qızlar”, “oğlanlar”), “gender bərabərliyi” (və ya “gender bərabərsizliyi”), “gender əsaslı ayrı-seçkilik” kimi sözlərdən istifadə edilmirsə, böyük ehtimalla demək olar ki, bu siyasət sənədi gender problemlərini görmür və genderə neytral tərzdə hazırlanıb. “Bərabərlik” sözündən istifadə edilməyibsə, konteksti diqqətlə araşdırın. Siyasətin hansı qruplar arasında bərabərlikdən danışdığını müəyyən edin.

İkinci addım olaraq icraçı tərəfdaşlar siyahısına diqqət yetirin. Siyahıya Ailə Qadın və Uşaq Məsələləri üzrə Dövlət Komitəsi (AQUMDK) daxil edilməyibsə, bu siyasətin genderə neytral olduğu ehtimalını daha da yüksəldir.

Üçüncü addım. Sənəddə verilən statistik məlumatlar və xüsusilə qrafiklərlə tanış olun. Orada qeyd edilən statistik göstəricilər gender üzrə bölünməyibsə (yəni ümumi göstərici ilə bərabər, qadın və kişilərə aid göstəricilər ayrıca verilməyibsə), bu siyasətin

gender amilini nəzərə almadığını daha da kəskin şəkildə nümayiş etdirir (qrafiklərə baxmaq xüsusilə vacibdir, çünki bəzən ilkin söz axtarışı qrafikləri əhatə etməyə bilər).

Təbii ki, sırf müəyyən sözlərin mətndə olması (və ya AQUMDK-nın icraçılar arasında olması) siyasətin ardıcıl və dərin şəkildə gender amilini nəzərə almasına dəlalət etmir. Lakin bu ən azı sənədin mövzuya tam biganə olmamasını göstərir və sənədin təkmilləşdirilməsi prosesində ilk mərhələ hesab edilə bilər.

Dördüncü addım. Bəzən siyasətlər **gender bərabərliyi üçün zərərli stereotiplər və ehtimallara** arxalana bilər. Məsələn, ailə başçısının hər zaman kişi olduğuna, uşaqlarla bağlı qayğının sırf anaların vəzifəsi olduğuna və ya qadınların müəyyən ixtisaslarda təmsil olunmayacağına arxalanan plan və proqramlar mövcud gender stereotipləri, qeyri-bərabər vəzifə bölgüsünü və ümumilikdə, gender bərabərsizliyini möhkəmlədir və yaşadır. Bu kimi hallara rast gəldiyinizdə, gətirəcəyi zərər haqqında siyasətin icraçılmasına məlumat verin. Siyasətin hazırlıq mərhələsində bu kimi stereotiplər və ehtimalları müəyyən etdikdə, onların sənəddən çıxarılmasına və yerinə genderə həssas yanaşmanın qoyulmasına çalışın.

Dördüncü hissə.

Genderə həssas siyasətlər

Dördüncü hissə.

Genderə həssas siyasətlər

Genderə həssas siyasətlər — müvafiq sahələrdə gender bərabərsizliyindən irəli gələn problemləri, qadın və kişilərin imkanlarını, ehtiyaclarını və maraqlarında ola biləcək fərqləri nəzərə alır və sənədin əsas hissələrində münasib şəkildə əks etdirir. Genderə həssas siyasətlər gətirdiyi dəyişikliyin ümumi təsirini qiymətləndirərkən inkişafdan kənar qalan gender qruplarına diqqət yetirir və zərərli təsiri olubsa, onun gender cəhətini də araşdırır. Məsələn, qadın və kişilərə olan zərərin fərqli olmasını, vurulan zərər nəticəsində gender bərabərsizliyinin artması kimi məsələləri işıqlandırır.

Genderə həssas siyasətləri iki növə bölmək olar: gender ehtiyaclarına cavab verən və gender nizamını dəyişdirən.

Gender ehtiyaclarına cavab verən siyasətlər mövcud vəziyyətdə qadın və kişilərin ehtiyaclarında olan fərqləri təhlil edir və bu ehtiyacları ödəməyə hədəflənir. Bu kimi siyasət sənədlərində mövcud vəziyyətin təhlili qadın və kişilərin müvafiq sahələrdə (məsələn, təhsil, səhiyyə, sahibkarlığın inkişafı və s.) olan problem və ehtiyaclarının təhlilini təqdim edir. Burada çox vaxt gender üzrə bölünmüş statistik məlumatlardan istifadə olunur. Bu tipli siyasətlərdə cari ehtiyacların ödənilməsi gözlənilən nəticədir.

Gender nizamını dəyişdirən siyasət növü gender qrupları arasında qeyri-bərabər güc balansını dəyişdirməyə çalışır. O cümlədən, qərarvermədə, resurslara çıxışda, ödənişli və ödənişsiz işin bölüşdürülməsində, təhlükəsizlik və hüquqların qorunması kimi təməl məsələlərdə gender bərabərliyinə dair irəliləyiş bu növ siyasətlərin nəticəsində əldə edilir.

Beşinci hissə.

Siyasətin gender həssaslığının artırılması

Beşinci hissə.

Siyasətin gender həssaslığının artırılması

Siyasətlərin gender həssaslığını necə artırmaq olar?

- İlkin mərhələdən genderə həssas yanaşmanı tətbiq etmək.** Genderə həssas yanaşma siyasətin hazırlanmasının ilkin mərhələsindən başlayaraq tətbiq edilsə, bu, bütün sonradan gələn mərhələlərə gender amilinin daxil edilməsini asanlaşdırır. Məlumatın toplanması və təhlili zamanı gender bərabərsizliyinin təsiri, qadın və kişilərin fərqli ehtiyacları və imkanları nəzərə alınsa, bu zaman problemin təsviri, məsələn, qadınların xüsusi ehtiyacları aydın ifadə olunacaq və müvafiq hədəflər də təyin ediləcək. Bu halda siyasətin hədəflərində gender həssaslığını nümayiş etdirmək daha rahat olur.
- O halda ki məqsədiniz **artıq hazır olan siyasət sənədinin gender həssaslığını artırmaqdır**, ilk öncə siyasətin genderə həssaslığını yoxlamaq vacibdir. Sənədi diqqətlə oxuyun və əsas hissələrini qeyd edin. Aşağıda göstərilən addımlarla irəliləyərək ardıcıl şəkildə sənədin bütün hissələrinə gender təhlilini tətbiq edin.

Sənədin **giriş hissəsində və mövcud vəziyyəti təsvir edən hissəsində** (və ya ayrıca problemin izahına həsr edilən hissədə) siyasətin ərsəyə gəlməsində əsas zəruriyyətin köklərini müəyyən edin. Burada söhbət problemlər, çağırışlar, ehtiyaclar və ya mövcud vəziyyətin yeni mərhələyə keçməsindən gedə bilər. Problemi müəyyənləşdirən hissələrində gender amilinin nəzərə alınmasını yoxlayın. Yardımçı olaraq, aşağıda verilən siyahıdan istifadə edə bilərsiniz.

1-ci yardımçı suallar və tövsiyələr siyahısı

Problemin müəyyənləşdirilməsi	Gender təhlili üçün faydalı suallar
	☐ Mövcud vəziyyətin təhlilində gender üzrə bölünən məlumatlardan (göstəricilərdən) istifadə edilir?
	☐ Müvafiq sahədə qadın və ya kişilərə aid olan spesifik problemlər araşdırılır?
	☐ Problemin fərqli gender qruplarına təsiri araşdırılır?

Problemin müəyyənləşdirilməsi	Gender təhlili üçün faydalı suallar
	☐ Genderlə bərabər insanların imkanlarına və ehtiyaclarına aid digər amillər (məsələn, gender/yaş, gender/yaşayış yeri) araşdırılır? ☐ Təvsiyə: Yuxarıdakılar yoxdursa, müvafiq məlumatları araşdırıb mövcud vəziyyətin təsvirinə əlavələr edin və problemi yenidən müəyyənləşdirin. ☐ Maraqlı tərəflərin gender təhlili aparılmayıbsa, əlavə edin.

Əlavə tövsiyələr: bu mərhələdə orta göstəricilərlə bərabər, gender bərabərsizliyini nümayiş etdirə biləcək gender göstəricilərinə müraciət etmək vacibdir. Aşağıda genderə həssas göstəricilərin iki növü izah edilir.

- Kəmiyyət üsulu ilə toplanan göstəricilərin iki növü:
 - müəyyən gender qrupu üçün spesifik olan (gender specific) göstərici (məsələn, qadınlar arasında son 12 ay ərzində fiziki zorakılığa məruz qalanların payı)
 - ümumi, lakin gender üzrə bölünmüş göstərici (gender disaggregated), (məsələn, konkret dövlət proqramı çərçivəsində güzəştli kredit alan sahibkarlar arasında qadın və kişilərin nisbəti)

Əlavə tövsiyə: Keyfiyyət üsulu ilə toplanan məlumatlarda mənbələrin daşdığı gender stereotiplərini nəzərə alın. Susanların danışmağına imkan yaradın (məsələn, fokus qruplarda dinamikaya fikir verin, susanları danışdırın, alternativ baxışlara yer verin)

Faydalı alət

Maraqlı tərəflər (stakeholders): gender təhlili

MARAQLI TƏRƏF (qurum, təşkilat, qrup ya da fərdin adı)	Ehtiyatlara və qərarlara çıxışı	Siyasətdə marağı və maraqların genderə həssas gündəmlə üst-üstə düşməsi	Necə dəstək verə bilər	Necə müqavimət göstərə bilər	Genderə həssaslıq dərəcəsi

Faydalı alət. Məlumatı toplamaq üçün “Gender təhlili: ehtiyatlar, qərarlar və əmək bölgüsü” adlı alətdən istifadə etməklə siz konkret bölgələrdə, icmalarda, iş yerlərində, məktəblərdə və digər ictimai yerlərdə qeyri-bərabər vəziyyət haqqında kifayət qədər dolğun məlumat toplamış olursunuz.

Gender təhlili: ehtiyatlar, qərarlar və əmək bölgüsü

Qrup	Ehtiyatlara çıxışı	Qərarvermədə iştirak	Əmək bölgüsündə rolu (ödənişli və ya ödənilməyən əməklə daha çox məşğul olur)
Qadınlar			
Kişilər			
Xüsusi ehtiyacları olan qruplar (məsələn, əlilliyi olan qadınlar və kişilər)			

3. Problem müəyyənləşdiriləndə siyasət sənədi onun həll yollarını təqdim edir. Burada **məqsəd və hədəflər, onlara çatmağın yolları, hədəf qruplar və gözlənilən nəticələr** təyin edilir. Bunlar siyasətlərin təməl elementləridir və əlinizdə olan genderə həssas problem qoyuluşu və məlumatlar hər bir təməl elementin gender həssaslığını artırmağa imkan verir. Aşağıda təqdim edilən 2-ci yardımçı suallar və tövsiyələr siyahısı bu prosesdə sizə kömək edəcək.

2-ci yardımçı suallar və tövsiyələr siyahısı

Siyasətin təməl elementlərinin genderə həssas şəkildə hazırlanması

Siyasətin **dəyişiklik nəzəriyyəsinə** ölkənin gender bərabərliyi prioritetləri ilə uyğunlaşdırın (imkan daxilində). Məsələn, siyasətin gətirdiyi dəyişiklik ölkədə qadınların iqtisadi və sosial imkanlarının genişləndirilməsinə necə təsir edəcək? Cavabı müəyyən edin və dəyişikliyin qadın və kişilərə təsirini göstərin. Gender bərabərliyinə müsbət (və ya mənfi) təsiri varsa, onu qeyd edin.

Məqsəd, hədəf və gözlənilən nəticələrə aid hissəni hazırlayarkən, çalışın ki, hər üçü gender bərabərliyinə müsbət təsir göstərsin. Əlavə olaraq, gender bərabərsizliyi üzündən siyasətin gətirəcəyi faydalardan bəhrələnmə bilməyəcək qruplara aid xüsusi hədəflər təyin edin. Burada məqsəd siyasətin gətirdiyi nəticələri adətən kənar qalan qruplara çatdırmaqla, siyasəti inklüziv etməkdən

ibarətdir. Nəzərə alaq ki, bir çox yerlərdə kənarında qalanlar arasında qadınlar və qızlar əksəriyyət təşkil edir.

Hədəflərdə gender qruplarının **ehtiyacları ödənilir ya ümumi gender nizamının dəyişdirilməsinə dəstək verilir?** Bu suala cavab sizə genderə həssas siyasətinin hansı növünü hazırladığınızı göstərəcək.

4. **Büdcənin genderə həssas tərtibi.** Genderə həssas büdcələrin hazırlanması geniş və ayrıca təlim mövzusu olan bir mövzudur. Üç əsas qayda siyasətin genderə həssas elementlərinin büdcədən dəstəklənməsinə yardım edə bilər.

- gender bərabərliyi üçün əhəmiyyətli olan tədbirlərin büdcədə əks olunması
- büdcədə xərclərin (mümkünsə) gender bölgüsü ilə göstərilməsi
- müvafiq tədbirlərə və/və ya hədəf qruplarla fəaliyyət/dəstəyə büdcədə təyin olunmuş ehtiyatların xərclənməsi (monitorinq vasitəsi ilə müəyyən edilir)

5. **Siyasət kontekstinin müəyyənləşdirməsi** — hazırladığınız siyasətin hansı mövcud siyasət və qanunlarla əlaqədə olduğunu araşdırır. Burada Azərbaycan üçün gender bərabərliyi sahəsində əsas siyasət sənədlərinə və qanunlara müraciət etmək məqsəduyğundur. Hazırladığınız siyasətin bu sənədlərlə üst-üstə düşən məqamları və ya əlaqələri var?

Aşağıdakı əsas sənədlərə müraciət edə bilərsiniz:

- Azərbaycanın BMT-nin Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması Komitəsinə (SİDO Komitəsinə) tövsiyələri⁶
- Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri üzrə Azərbaycanın könüllü milli hesabatları⁷
- Universal Dövrü İcmalı⁸
- Milli qanunvericilik (Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu⁹, Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu¹⁰)
- Ölkə üzrə gender bərabərliyinə dair BMT və hökumət hesabatları¹¹

6 Treaty bodies Download (ohchr.org)

7 <https://sustainabledevelopment.un.org/memberstates/azerbaijan>

8 <https://azerbaijan.un.org/az/51077-universal-dovri-icmal-uzr-iscu-qrupun-hesabati-azrbaycan>

9 <http://www.e-qanun.az/framework/12424>

10 <http://www.e-qanun.az/framework/20131>

11 https://azerbaijan.un.org/az/resources/publications?f%5B0%5D=resources_sdgs%3A5

<https://dhsprogram.com/publications/publication-fr195-dhs-final-reports.cfm>

<https://mics.unicef.org/surveys>

6. Siyasətin müzakirəsi mərhələsində **gender bərabərliyi sahəsində çalışan vətəndaş cəmiyyətinin təşkilat və qruplarının cəlb edilməsi, AQUMDK mütəxəssislərinin iştirakı** və onlardan gələn **tövsiyələrin nəzərə alınması** siyasətin gendərə həssaslığını əhəmiyyətli şəkildə artıracaq. Əlavə olaraq ilkin mərhələlərdən maraqlı tərəflərin iştirakını təmin etməklə siz siyasətin qəbulu məqsədilə zəruri qüvvələrin mobilizasiyası üçün də mühüm addımlar atmış olursunuz.
7. **Siyasətin icrasına** aid hissəni hazırlayarkən, əsas üç məqamda gender həssaslığının artırılmasına nail olmaq mümkündür. Birincisi, icraçı qurumlar arasında AQUMDK varsa bu, artıq sənədin gender bərabərliyi və qadın hüquqları sahəsində görülən tədbirlərə diqqət yetirməsini göstərir. İkincisi, siyasətin icrasında yerli təşkilatlardan dəstək gözlənilirsə və ya yerli idarəetmə orqanlarının rolu varsa, burada yerli qadın təşkilatlarının, fəalların və bələdiyyədə işləyən qadınların iştirakına dair xüsusi tələb daxil etmək olar. Beləliklə, icra zamanı gender bərabərliyi prinsipinə daha uyğun proses təmin ediləcək və müxtəlif yerli icmalarda qadın və qızların siyasətin açdığı imkanlardan faydalanmaq şansı artacaq. Üçüncüsü, icra prosesində hədəf qrupları üçün hər hansı tədbirlər nəzərdə tutulursa, bu tədbirlərin qadın və kişilərin fərqli iş rejimi, boş vaxtları və xüsusilə qadın və qızların ictimai tədbirlərə qoşulmaqda bəzən rastlaşdığı məhdudiyətlər nəzərə alınmalıdır.
8. **Siyasətin monitorinqi və qiymətləndirməsində gender həssaslığının gücləndirilməsi.** Monitorinq və qiymətləndirmə siyasətin gendərə həssaslığını artırmaq üçün geniş imkanlar yaradır. Qiymətləndirmə çərçivəsində, adətən, siyasətin qoyduğu hər hədəf üçün müvafiq hədəf göstəriciləri və onlara aid mənbələr göstərilir. Siyasət sənədinin hədəfləri gendərə həssas şəkildə seçilibsə və hədəf qrupları arasında ayrı gender qrupları varsa, **qiymətləndirmə üçün nəzərdə tutulan göstəricilər də həm qadınlara, həm də kişilərə aid rəqəmləri nümayiş etdirməlidir.** Hətta siyasətin əsas elementləri gendərə neytral şəkildə hazırlansa belə, qiymətləndirmə çərçivəsində məlumatın kişi və qadınlar üçün ayrıca toplanıb göstərilməsini təmin etmək vacibdir. Beləcə, qiymətləndirmə siyasətin təsirini ayrıca qadın və kişilər üçün yoxlamağa imkan verir. Aşağıda təqdim edilən yardımçı suallar sizə monitorinq və qiymətləndirməni gendərə həssas şəkildə təşkil etməkdə dəstək olacaq.

3-cü yardımçı suallar və tövsiyələr siyahısı

- Qiymətləndirmə çərçivəsində genderə həssas göstəricilərdən istifadə edilir?
- Qiymətləndirmə üçün məlumatlar mənbələrdən toplanarkən, mənbələr arasında qadınlar və qərarvermədən mütəmadi halda kənarda qalan digər qruplara müraciət edilir?
- Gender bərabərsizliyindən zərər çəkən qruplar qiymətləndirmədə iştirak nəticəsində öz təşəbbüskarlığını və gücünü artırır?
- Qiymətləndirmə zamanı gedən müzakirələrdə siyasətin gender nizamını dəyişdirdiyi və ya dəyişdirmədiyi cəhətləri şəffaf şəkildə müzakirə edilir? Siyasətin uğuru müəyyənləşdirilibsə, gender bərabərliyi ilə əlaqəsi varmı?
- Siyasətin gözlənilən və gözlənilməyən təsiri bütün gender qrupları üçün ölçülür?
- Qiymətləndirmə zamanı gender bərabərliyi üçün əhəmiyyətli nəticələr (müsbət və ya mənfi) aşkar edilibsə, siyasətin məzmunu və icrasında müvafiq dəyişikliklər edilib?

Beləliklə, Bələdçidə sizə yeni hazırlanan və ya artıq hazır siyasətlərin genderə həssas şəkildə tərtib olunması üçün zəruri məlumatlar, tövsiyələr və alətlər təqdim edildi. Ümid edirik ki, bundan sonra üzərində çalışdığınız siyasət sənədləri ölkədə gender bərabərliyinin bərqərar olması yolunda mühüm rol oynayacaq.

Ünvan: BMT-nin 50 illiyi küçəsi, 3,
AZ 1001, Bakı, Azərbaycan
Telefon: +994 12 4989888
Faks: +994 12 4922491 / +994 12 4922491
E-poçt: office@un-az.org / registry.az@undp.org
İnternet səhifəsi: www.az.undp.org

